

A tápai nyelvjárás igealakjai.

ALANYI SZEMÉLYRAGOK.

I. a) Az egyesszámú első személyű alanyra mutató személyrag a tápai nyelvjárásban *-k* (pl. *látok, kerök, vöszök, iszok, ászok*) és az *-m* (pl. *láttam, kértem, vöttem, aluttam, ittam*). E személyragok alakja tehát változatlanul ugyanolyan, mint a köznyelvben, de használatuk módja tekintetében némi eltérés észlelhető. Az ikes igék jelen idejű alakjában ugyanis az *-m* személyrag helyén az eredetileg csak iktelen igékhez járuló *-k* személyragot használják. Pl. *halászik, ászik, fázik ~ fázuk* (megőrzött régiség), *lakok, fekszik, kénylódik; fázna, inná, lakna, önné; fázna, így, ögye, fekügye* stb.

Tehát a tápai nyelvjárásban már nincs meg az ikes *-m* személyragos alak a jelentő mód jelen idejében, a feltételes és felszólító mód első személyű alanyra mutató alakjában, és a mélyhangúak feltételes módjában magánhangzóilleszkedés (*-nák*) van.

Horger: A magy. nyj.-ok c. összefoglaló munkájában (380 §.) így magyarázza ezt a tápai nyelvjárásai sajátoságot: „A *várni, vártam: várak* fél irányító sorok hatása alatt pl. *fázni, fáztam* mellé is keletkezett egy új *fázok* alak, s az ilyenek mellől aztán a régebbi *fázom*-féle alakok lassanként elavultak.“

b) A többesszámú első személyű alanyra mutató *-unk, -ünk* személyrag a tápai nyelvjárásban teljesen egyezik a köznyelvi megfelelő személyraggal. (V. ö.: Horger: A Magy. Igerag. Tört. 19—26 §.)

A módok tekintetében azonban az tapasztalható, hogy a jelentő mód helyett felszólító módú alakokat használnak. Pl. *mönnyünk ~ mönnyünk, fekügyünk, alugyunk, tönöggyünk, lássunk süssünk, athasunk, álicsunk, hullajcsunk,* veszejesünk, ögyünk, vögyünk, térjünk, akarjunk* stb. Ezt a nyelvjárásai sajátoságot nem a felszólító igealakok szerepének megváltozásával magyarázhatjuk, hanem analógiás hangtani úton. Minthogy a *-t* végű igék kivételével a mélyhangú igék felszólító és jelentő módú tárgyasragozásában 4 alak egybeesik (*várja, várjuk, várjátok, várják; hozza, hozzuk, hozzátok, hozzák*), azért ezeknek analógiájára más, főképp *-t* végű igéknek jelentő módú alakjai is a felszólító módú alakokhoz hasonlóan alakultak (*lássá = lássa és látja*), *vigyük* (= *vigyük és visszük*). Vö. Balassa J. A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése. 33. §. Horger A. A magyar igeragozás története. 137. l. Klemm A. Magyar történeti mondattan 68. l. Simonyi TMNy. 617. l. A tárgyas felszólító módnak jelentő mód értelemben való használata azután analógiás úton hatott az alanyi ragozásra is s így most már, mint a tápai nyelvjárásban is, az alanyi ragozásban is felszólító módú

* Nyomdai nehézségek miatt a csökkentett nyomatékú *i* hangot *j*-betűvel jelölöm.

alakok használatosak jelentő mód értelemben (*fekügyünk, ögyünk, lásunk, áliccsunk, athassunk, térjünk* stb.).

II. a) A második személyű alanyra mutató iktelen igealakok az egyesszámban a következőképpen fordulnak elő a tápai nyelvjárásban:

1. *személyrag nélkül*, pl. *várj, kérj, nő mégy gyalog egy lépöttet ső; na öreggy ára ki; jere Domonkos* stb. Amint Horger (Csengery-Emlék 187 és Igeragozás 17) mondja „A személyragnak itt észlelhető hiánya nem utólagos elveszés következménye, hanem ellenkezőleg: ősidőktől megőrzött régiség. Az ige felszólító módja ugyanis eredetileg a finnugor alapnyelvben nem volt egyéb, mint erélyes, parancsoló hangon ejtett igenévtő, amelyen nem volt semmiféle személyrag.” Csak később terjedtek át a jelentő és feltételes módból a felszólító módba, a 2. sz. -ű alak ma is többnyire ragtalan.

A jelentő módban előforduló két iktelen ragozású igének ragozatlan 2. sz. -ű alanyra mutató alakjáról még külön is meg kell emlékeznünk. A *tē vagy* és a *tē megy* alak sem rövidülés eredménye, hanem a tápai nyelvjárásban „hagyományosan ránk maradt régiségek abból az időből amikor elődcünk az állítmányon még nem jelölték meg az alany személyét.” Pl. *Tē mégy a városba? Tē vagy-ē, vagy van ē a másvilágon ijen?* E két ragtalan jelentő módú igealaknak fennmaradását gyakori használatuk tette lehetővé. Lásd: Klemm. MNy. XIII. 266 s köv. I. és XVIII. 20; Horger: Csengery-Emlék 187. Igeragozás 19 l.

2. *-l személyraggal*. Az *-l* személyrag, mely a jelentő mód jelen idejében eredetileg csak az ikes igékhez járult (Horger: A Magy. Igerag. Tört. 83 §), a tápai nyelvjárásban a megelőző rövid magánhangzó pótlónyúlásával kapcsolatban kiesett. Pl. *Tē lösző szógálatba? Mit visző anyámékhó? Óvasó Ágneska?*

A feltételes módban az *-l* személyrag szintén kiesett. Pl. *anná* (adnái), *nézné* (néznél), *kérené* (kérnél), *várná* (várnál) stb. (V. ö. Horger: M. Nyj.-ok 95 §).

3. A múlt időben és a felszólító módban mai nyelvézékünk szerint *-ál, -él* a személyrag: *vártál kértél, várjál kérjél*. Hasonlóképpen az ikes ragozásban: *fázzál, egyél*. Az *-ál, -él* személyragos alakok az *-l* hangot elvesztették. Az *-úl, -él* személyrag *á, é* hangjai Horger szerint (Magy. Igerag. Tört. 29. §.) a múlt idejű időtőnek és a felszólító mód tövének tövégi rövid magánhangzói voltak az Árpádkorban, ezek szabályosan megnyúltak *á-vá* és *é-vé*, az *é* pedig a XVI. sz. folyamán szabályosan egy fokkal zártabb *é-vé* vált. Tehát itt az *l* személyrag hatására megnyúlt tövégi magánhangzó maradt meg. Pl. *hozzá, síjessé, szalaggyá — szátá, tuttá, kerüté, gyütté* stb.

4. *-sz személyraggal*. Az alanyi ragozású iktelen igéknek második személyű alanyra mutató személyragja, az *-sz* szintén használatos a tápai nép nyelvében. Ez eredetileg gyakorító képző volt, ebből a jelen idő jelévé lett. (Horger: A Magy. Igerag. Tört. 33 §), s e szerepében ma csak a *v*-tövű igék jelentő módú jelen idejének egyes és többes számú alakjaiban maradt meg. Pl. *löszök, lösző, lössz, löggünk* (löszünk), *lösztök, lösznek; vöszök, vösző* stb; *viszök, visző* stb. A *-v*

tövű igéken kívül más igék ragozásában hasonló szereppel már nem maradt meg az *sz* praesens jel. csupán hanem egyesszámú 2. sz. ű alanyra mutató funkciójával az *ösmersz*, *beszész*, *gyüssz*, *vársz*, *kérsz* stb. alakokban. A *v* tövű igéknél az *sz* praesens jelhez *l* személyrag járult, ez azonban elveszett, és ma már csak az *l* hatására labializált és megnyúlt tövégi magánhangzó őrzi az *l* személyrag emlékét. Pl. *tösző*, *vösző*, *lösző*, *hisző*, *visző*.

Az ikes igéknek 2. sz. -ű alanyra mutató személyragjuk *-l* > *-o*. Pl.: *Dógozó*, *ászó*, *iszó*, *ösző*, *feksző*; *esté*, *ötté*, *ittá*, *fásztá*; *dógozná*, *önné*; *ögyé*, *igya*, *alugya*, *fekügyé* stb. — De azoknak az ikes igéknek 2. sz.-ű alanyra mutató alakját, amelyeknek töve nem sziszegő vagy susogó mássalhangzóval végződik, a jelentő mód jelen idejében *sz* személyraggal képezik. Pl: *laksz*, *hazucc*, *töröcc*, *dögösz*, *romósz* stb. Ezen alakok *sz* ragos elterjedését Horger szerint a változatosabb hangsorok kedvelése segítette elő. (Horger: A Magy. Igerag. Tört. 37. és 83 §).

Tehát a tápai nyelvjárás csak azon ikes igék jelentő módú jelen idejében őrízte meg az *-l* > *-o* ragot, amelyeknek töve sziszegő vagy susogó hangon végződik.

Általában elmonhatjuk az ikes és az iktelen ragozású igealakok 2. sz.-ű alanyra mutató *-l* személyragjáról, hogy labializáló, majd nyújtóhatása után elveszett, és az ilyen hátulsó hangrendű igéknek hajdani *-l* ragos alapjai ma Tápén *ó* végűek. pld: *hozó*, *óvasó*, *fázó*, *ászó* stb; ellenben az elülső hangrendű igéknek hajdani *-l* ragos alakjai ma Tápén *ö* végűek: *feksző*, *törekendő*, *tösző*, *lösző*, *vösző*, *ösző*, *visző*, *esküsző*, *hisző*, *kereső*, *néző* stb.

Az ikes és iktelen igéknek felszólító módú 2. sz.-ű alanyra mutató ragos és ragtalan alakjai közötti jelentésbeli különbség van. A rövidebb, ragtalan alak határozott parancsot, a hosszabb, ragos alak pedig enyhébb parancsot fejez ki. Pl.: *Hozz abba ja kupába! Hozzá má neköm is! Idehallgass nő morogjú má! Ügor ki! Aluggy é! Aluggya Katóka! Nő sokat beszéjj, hanem dógozz! Nyugogyá má!* stb.

b) A tápai nyelvjárásban a többesszámú 2. sz.-ű alanyra mutató alanyi személyragnak mind az ikes és mind az iktelen igéken csak kettős, *-tok*, *-tök* alakja van. Pl.: *akártok*, *takarottok*, *vatytok*, *kértök*, *örültök*, *szöktök*; *akártatok*, *kértetök*, *örültetök*; *akárnátok*, *kérnéttök*, *szöknétök*; *akárjatok*, *kérjetök*, *szökjetök* stb.

III. a) Az egyesszámú 3. sz.-ű alanyra mutató jelentő módú iktelen alanyi ragozású igealakoknak nincsen személyragjuk. Pl.: *fordul*, *tud*, *lát*, *segít*, *hulajt*, *keres*, *típ* stb.

A tápai népnyelvben a tiszta *v* tövű igéknek *-n* végű alakjaival is találkozunk. Pl.: *rén* > *rín*, *szön* > *szűn*. Ezek az alakok azonban nem a fentemlített *-n* személyraggal vannak ellátva, hanem a *rinnak*, *szűnek* többesszámú alakokból vonódtak el a *vannak*: *van*, *fonnak*: *fonné* irányító sorok hatására. A tiszta *v* tövű igéken kívül pedig: *van*, *gyün*, *mén*, *fon*, *nincsen*, *sincsen* alakok is előfordulnak. V. ö. Horger: Magy. Nyj-ok. 395. §.

-n személyragos alakokat találunk bármely iktelen ragozású

igének felszólító módú alakjaiban is: *borujjon, hájjon, féjjen, aggyon, mönnyön, tuggyon, segiccsön, vitessön, érijön, fájjon, lépjön* stb.

A felszólító módban ilyen megtisztelő kifejezéseket is lehet hallani: *üjjék kend, mönnyék ké, vögyék kend, vagy üjjék kentök, vögyék kentök, mönnyék kentök* stb. Itt tehát az iktelen igék ragozásában is általánosították az ikes alakot. Ezek az ikes alakok csakis az udvarias, megtisztelő, kendező kifejezésekben hallhatók. V. ö. Horger: *Magy. Nyj.-ok.* 400 §.

Az ikes igéknek a jelentő mód jelen idejében *-ik* a 3. sz.-ű alanyra mutató személyragjuk. Pl: *vetemődik, növekedik, kitelik, láccik, csúszik, iszik, fekszik, dógozik, hiánzik, lakik, kopik* stb.

A feltételes és felszólító módú 3. sz. -ű alanyra mutató igealakok iktelenekké váltak: Pl. *önne, inna, fázna, dógozna; ögyön, igyon, fázzon, dógozzon* stb. De a felszólító módban az udvarias kendezésben még használják az ikes alakot. Pl.: *igyék ké, ögyék kend* stb.

A jelentő mód multjában nincsen külön személyragozott alak a harmadik személyű alanyra mutató ikes és iktelen alakokban. Pl.: *övolt, ivott, dógzott, késért, maratt* stb.

A *-hat, -het* képzős származékok is iktelenekké váltak. Pl.: *ihat, öhet, ugorhat, veszkölhet; ihatna, öhetne, ihatnák, öhetnék* stb.

b) A többesszámú harmadik személyű alanyra mutató személyrag az ikes és iktelen igéken a mult idő kivételével mindig *-nak, -nek*; Pl.: *ütnek, sütnék, vöhetnek, vannak, gyünnek, mönnek, szalannak, táncónak, isznak, fáznak, ásszanak; sütnének, innának, tunánának, üssenek, vögyenek, kapjanak* stb.

A mult időben az egyesszámú harmadik személyű alakot találjuk a *-k* többesjellel. Pl.: *vótak, csöngettek, lejártak, bontottak, hirdettek, gyűttek, szaladosztak, tanátak, möntek, takaróctak, lüvödöszték, lükdöstek, húzóttak, szoktak, feküttek, öttek, ittak, aluttak* stb.

TÁRGYAS SZEMÉLYRAGOK.

A) Az alany és a 2. személyű tárgy jelölése.

Az egyessz. 1. sz.-ű alanyra és egy vagy több meghatározott 2. sz.-ű tárgyra mutató személyragos alakok a tápai nyelvjárás igeragozásában teljescu megegyeznek a köznyelvi *-lak, -lek* személyragos alakokkal.

B) Az alany és a meghatározott 3. személyű tárgy jelölése.

I. a) Az egyessz. 1. sz. alanyra és meghatározott 3. személyű tárgyra mutató igealakok ragja kivétel nélkül mindig *-m*. Pl.: *tanulom, dobálom, hallom, mondom, látom, szeretöm, viszöm, nézöm, érzöm, fogcm, kéröm, birom, akarom; tanútam, gondótam, vöttem, láttam, nésztem, érzöltem~érösztém; hannám, várnám, szeretném, nézném, vöném; tuggyam, ögyem, nézzem, vágjam, járjam* stb.

b) A többessz. első sz.-ű. alanyra és meghatározott 3. személyű tárgyra mutató igealakok ragjai a következők:

1. A jelentő mód jelen idejében általában *-juk, -jük* személyragos alakok fordulnak elő. Pl.: *várjuk, kérjük*. A *-juk, -jük* személyrag j betűvel jelölt hangja csökkentett nyomatékú i volt (lásd: Horger: *A Magy. Igerag. Tört.* 118 a 119 a §), amely *-sz+t, -st, -z, -s* és palatális más-

sallhangzók (*gy, ny*) után nyelvjárásunkban hangtörvényszerűen kiesett, s pótlásaként megnyúlt a megelőző mássallhangzó. Így a tápai nyelvjárásban a következő ilyen alakok fordulnak elő: *ragasszuk, főssük* (itt az *sztj, stj* kapcsolatból előbb kiesett a mássallhangzók közötti *t* hang, majd pedig a csökkentett nyomatékú *i* kiesése folytán megnyúlt az *sz, s*), továbbá *ássuk, nézzük, húzzuk, nevezzük, kátránozzuk, haggyuk, hánnyuk* stb.

2. A köznyelvi jelentő módú jelen idejű alakokban *-juk, -jük (vár-juk, kér-jük)*, és a felszólító módúakban *-uk, ük (vár-j-uk, kér-j-ük)* személyrag van. Hangtani szempontból mindkét esetben az igetőt *j* hang követi. Ezért a jelentő mód jelenének és a felszólító módnak hangalak változása a tápai nyelvjárásban egyszerre és azonosan ment végbe. Ezért egyezők a tápai nyelvjárás tárgyias személyragozású jelentő és felszólító módú alakjai. Ahol pedig az azonos hangzás valamilyen oknál fogva nem következett vagy nem következhetett be, ott elavult a jelentő módban a felszólító módú igealakokat ezen alakok helyett a jelentő módban a felszólító módú igealakokat használják. A felszólító módú alakok analógiás átvétele történt meg az *sz*-el bővülő *v* tövű igéknél, ahol jelentő mód helyett felszólító módú alakokat használnak. Pl.: *vögyük, tögyük, vigyük, igyük, ögyük, higgyük*.

A *t* végű igéknek jelentő módú jelen idejük *-t+j* kapcsolatából a tápai nyelvjárásban nem a köznyelvi alaknak megfelelő palatizált *ty*-es változat keletkezett, hanem a felszólító módú alakoknak megfelelően magánhangzó után *ss*, és mássallhangzó után *cs* származott. Pl.: *kössük, lássuk, tarcsuk, szúncsuk* stb. V. ö. Balassa: A magy. nyj-ok oszt. és jell. 158. l.

A *d, l* és *n* végű igéknek szóvégi mássallhangzói a rákövetkező, *j* betűvel jelölt csökkentett nyomatékú *i* előtt előbb palatizálódtak, majd az így palatizált mássallhangzók a csökkentett nyomatékú *i* kiesésével kapcsolatban megnyúltak. Pl.: *imággjuk, fennyük, csinájjuk, szerezjük*. Vö. Horger: Fonetika 124. Igeragozás tört. 60. l.

Ha a *d, n, l* igevégződéseket mássallhangzó előzi meg, akkor természetesen mássallhangzó közötti helyzetben nem nyúlhat meg sehol sem a palatizált mássallhangzó: *kezzjük, horgjuk*.

A tárgyias jelentő és felszólító módú alakok egyezéséről, illetve a felszólító módnak jelentő mód helyett való használatáról (vö. 131 l.).

3. A feltételes módban a köznyelvivel megegyező *-nk* személyraggal képezik a több első személyű alanyra és meghatározott 3. személyű tárgyra mutató igealakokat Tápai nyelvjárásában. Pl.: *várnánk, kérnénk, szercénék* stb.

4. A múlt időben a köznyelvi *-uk, -ük* személyragot használják: *nészük, vaktuk, öttük, ittuk* stb.

II a) az egyszámú második személyű alanyra és meghatározott 3. személyű tárgyra mutató igealakok teljesen megegyeznek a köznyelvi alakokkal a tápai nyelvjárásban. Az igealakok tehát itt mindig *-d* személyraggal szerepelnek, Pl.: *birod, tudod, akarod, darabolod, kéred, nézed; tuttad, akártad, kérted, nészted; birnád, akárnád, kérnéd, látnád; tödd~tögyed, nézd~nézzed* stb. (A

rövidebb alak szigorúbb parancsot, a hosszabb pedig enyhébb kérést fejez ki.)

A tápai nyelvjárásban azonban kiesik a *-d* személyrag az imperativusban, ha az *v*lakok után mássalhangzóval kezdődő szó következik. Pl.: *hoz má ki; csug be; nész tē má, mit taná; néz mög; vezs be* stb. — Az *sz-sz* *i* bővülő *v* tövű igéknél pedig zöngétlen mássalhangzó előtt *t*-vé zöngétlenül a *-d* személyrag. Pl.: *vőt fő; szöt tele; it ki a vizez* stb.

b) A többszámúban a második személyű alanyra és meghatározott 3. személyű tárgyra mutató igealakot a jelentő mód jelen idejében *-tok, -tök* személyraggal alkotják meg a tápai nép nyelvében. De amint a köznyelvi *várjátok* — *kérjétek* alakok a *várja, kéri* alakok alapján analógiás úton keletkeztek, ugyanígy a tápai nép a *vári, akari, túri, veti i* ragos 3. személyű alakokat alapul véve alkotta meg a következő jelentő módú jelen idejű alakokat: *váritok, akaritok, túritök, vetitök, huzitok, látitok, hallitok, értitök, tömitök* stb.

Mult idejű alakok: *láltatok, monthattatok, túrtétök, vöttétök, vetöttétök* stb.

Feltételes módú igealakok: *innátok, önnétök, tunnátok, értenétök* stb.

Felszólító módú igealakok: *lássátok, kiűccsátok, eresszétök, bocsásátok, nézzétök, hozzátok, aggyátok, fennyétök, boncsátok, vigyétök* stb.

III. a) Az egyes számú 3. személyű alanyra és meghatározott 3. személyű tárgyra mutató igealakjaink a tápai nyelvjárás jelentő módú jelen idejében a magas és mélyhangú igéknél egyaránt *i* személyraggal vannak ellátva. Pl.: *használí, hallí, vonogati, fenyí, kérdi, csapkodi, láti, szaggati, kizsuppótati, tartí, hajti, őszí, vőszí, hozí, rázi, vági, lopi, túri, kéri* stb.

Mivel tárgyas személyragjaink a birtokos személyragokból származnak, ezért a tárgyas *i* személyrag magyarázatánál a névszókhoz járuló hajdani *é* birtokos személyragból kell kiindulnunk. (V. ö. Horger: Magya. Igerag. Tört. 136 §). Az *é* birtokos személyrag még az illeszkedése előtt szóvégi helyzete miatt *-é*-vé rövidült, s ez az *-é* aztán *-i*-vé záródott. A tápai nyelvjárás ezt az *-i* birtokos személyragot használja a tárgyas igeragozás jelentő módú 3. személyű alakjaiban.

A felszólító mód egyes számú 3. személyében a tárgyas ragozású igealakok személyragja: *-a, -e*.

Igy a következő alakok hallhatók a tápai nyelvjárásban: *imággya, huzassa, taniccsa, boncsa, huzza*, magashangú igére pl.: *kérje, vigye, tögye, nézze, erőssze* stb. V. ö. Horger: Magv. Igerag. Tört. 134—40—43 §.

A feltételes mód tárgyas ragozásában *-ná, -né* módjelet találunk a tápai nyelvjárásban, utána ma nincs személyrag, mert lekopott. Itt tehát ilyen igealakokat találunk: *vinné, hinné, annú* (adná), *vágná, rúgná* stb.

A jelentő mód mult idejének alakjai: *vötte, érte, tutta, csináta, aszonta, monta, látta, nészte, mérte, hita, gyujtotta, lóditotta* stb.

b) A többszámú 3. személyű alanyra és meghatározott 3. személyű tárgyra mutató igealakok *-ik* személyragosak a jelentő mód jelen idejében. Pl.: *kínálik, pufolík, foník, szídik, adík, fojtík, gurítík, vőszík, őszík, hozík, vágík, lopík, szüvik* stb. Itt az egyes szám 3. sze-

mélyű *-i* ragos alakhoz hozzájárult a *-k* többes jel. A *-ják* rag nem használatos.

A feltétles módban a *-k* többes jellel hallhatók az igealakok. Pl.: *línák, innák, írják, várnák, vönnék, tönnék, típnék, sütnék, kérnék* stb.

A jelentő mód mult idejében és a felszólító módban *-ák, -ék* személyragos alakokat használnak a tápai nyelvjárásban. Pl.: *vötték, viték, atták, rakták, monták, hozták, beszéltek, építették, tuggyák, boncsák, kössék, vigyék, vögyék, húzzák, szejjék* (szeljék) stb.

Igeidők és igemódok.

A tápai nyelvjárásban a következő igeidők használatosak: a) A jelen idő módban: 1. Jelenidő a folyó és beálló cselekvés kifejezésére. Pl.: *vár, lát, szű, gyün, — vári, láti, szüvi, óvasi, adi* stb.

2. Multidő a befejezett cselekvés kifejezésére: *várt, látott, szütt, gyütt, alutt, várta, látta, szülte, kérte, nézte, óvasta, tanította* stb.

A multban befejezett történés kifejezésére összetett igealakot használnak nyelvjárásunkban. A *van* ige mult ideje + határozó igenév. Pl.: *Mint fő vót rozmaringokká virágozva; úgy vótak mőkcsináva ja búbajosokká; tigérhátijakra vótak fogva, pedig a fővégijek szántották fő, mindig épótunk készüve; mög vót körösztove; mög vótunk foggá; a gyümöcs bé vót jó vermëve.*

A régmult idő kifejezésére nincs külön igealakjuk. A praeteritumnak *á, é* jelű alakjai is ismeretlenek nyelvjárásunkban.

3. Az *-and, -end* végű jövő idejű igealakok nem használatosak. Nyelvjárásunk a jövő időt nem a *fog* időbeli segédigével, hanem a jövő idejű határozószóval + jelen idejű igével fejezi ki. Pl.: *Maj mögré përatatom; nem soká émönnyünk a zipamékhon; hónap kikapálík a kurumpít; huva mék ké hónap? maj bemék hónap a vározsba; önni kék mán; maj ha hazagyüssz; maj neked is adok!*

b) Feltételes mód: 1. Jelen idő: *írna, kérne, várna; írná, ké né, várná* stb. 2. Mult idő: *írt vóna, kért vóna, várt vóna; írta vóna, kérte vóna, várta vóna* stb.

A feltételes mód egyszámú első személyében a mélyhangú igékhez az illeszkező *-ná* módjel járul. Pl.: *akárnák, látnák, mondanák, várnák* stb.

c) A felszólító mód *-j* jele kiesik, ha utána mássalhangzóval kezdődő szó következik. Pl.: *rak rá, vár mög, szór rá, típ ki; de gyakoribb: rakjá rá, (rakjál) várjá mög, szórjá rá, típjé ki* stb.

A felszólító módú *kér(j)~kérjé, kér(d)~kérjed, vár(d)~várjad, vár(j)~várjá* alakok között jelentésmegcslás van. A rövidebb alak szigorúbb, határozott parancsot, a hosszabb enyhébb parancsot, kérest lejez ki.

Mind a magas, mind a mélyhangú igék jelentő módú jelen idejű többesszámú első személyű igealakjai helyett (tárgyas és alanyi ragozásban egyaránt) felszólító módú igealakot használnak. Pl.: *bemönnyünk a házba* (bemegyünk a házba); *ott alugyunk a nyoszóján* (ott alszunk a nyoszolyán); *készítecsük a süttészát* (készítjük a sültészát); *keddön emönnyünk a templomba; mink is szeressük ám; bele tögyük a kemincéb;*

mán nyáron nem alugyunk bent. Ijen egy paraszt kemince: ebbe süs-sünk, ot melegögyünk, pitárba füccsünk.

Garamszegi József

Népnyelvi szövegközlemény a tápai nyelvjárásból.

Igaz történet és népmesei elemek keveredése.

Ács Jánost évítették. Amikó mökházasadott, Ács János bemönt a városra. Hetfén vót az esküdő, lakodalom. Akkó, mint uj házás, vönni akart az új mönyecskének valamit. Akkó mék kötélle fokták a katonának valót és abba ja kötélbe belekavarodott, amjikke ja katonáknak valót fokták é. Akkó asztán csak úgy izent ki ja feleséginek, hogy monnyön be ébüesúzni. Akkó késérgették és möntek az álomásra. Az újembör azdanóta:

„Jaj de nehéz a várakozás.
Még nehezebb a válakozás.“

Akkó ja zújasszony éfakat ríva:

„Még mök sè üsmertük mü egymást,
Mán is tuggyuk a válakozást.“

Avvá évítették katonának. Tizenkét esztendejig odavót. Vót Némötországba, Franciaországba, Olaszországba, akkó Románijába, Olájországba, asztán Lengyelországba. Asztám mönt Angolországba ja tengörpartra ... ahhá, akkó ú így atta elő beszéggvibe, hogy a nagy tengörzivatâr vót, hábörgött a tengör, főfordút. Beleesöt ta tengörbe. Aszt egy nagy céthal ényéte. Ottan pedig egy tündérvár vót a céthal bel-sejbe.

Úty fogattak: az ajkaimat símogatták, a bajúszom pödörgették, mindön jóvá éhamósztak, paranesótak a céthalnak: hozzon engöm a Tápé falujába. El is hozott igaziba. A tápaji réházná köpöt ki ja saját házamba.

— Hazamöntem a feleségömhöz. Mint idegön szálást kértem. Asz montam, hogy én vásárheji vagyok. Aggyanak, ha akárnak szálást, mök kérdöszték közbe, hoty hunnat gyüttem. Asz kérdöszték, hogy üsmerte-é Ács Jánost, mé aj is onnat írt mindön esztendöbe éccö levelet. Asz montam, hogy írt, üsmertem, de csak mék két hónap múva gyün. Akkó attak jó vacserát. Mögakartam csókóni ja feleségömet, de ára asz monta: „Éjnve atta terüngette! Én hazavárom az én uramat!“ Akkó asztám mökszólátam.

-- Nem üsmersz mög édosannya?

Akkó mutattam az anyajegyöm, nehogy rajtam kétêkeggyön. Belegrott a nyakamba. ölégetett, csókógatoott, röggelik ki sè bontakosztunk!

Lejegyezte: *Garamszegi József.*

Hatvanéves tápai népdal keletkezése.

Ot kezdödött a rozmaringná, hogy benvótak a tigréháti legényök Kusza Rozájékná. (Ila Káraj, Ila Gyúia, Débojk András.) Kusza Roza

mint fővirágosza őket rozmaringokká. Ugy möntek a tigréháti legényök táncóni ja kocsmába.

A fővégi legényök (Bodó Miháj, Szőke Gyura, Bürök Pista, Csikmák Miháj) mökharaguttak ezé Kusza Rozára. Sütédbé főszántották a rozmaringos kertöt ekévê. Mérögbű kitípték, mök főszötték a rozmaringot a kêrbe. Roza apja mingyá jelöntötte a kössékházná, az éjjeli örökné, hoty főszántották a kertyt.

Az éjjeliörök bemöntek a kocsmába és keresték a kártövöket. Ot táncótak a rozmaringos tigréháti legényök. Az éjjeliörök bekésérték őket a kössékházára, és csak másnap engették ki. Harminchárom forintra büntették mög őket.

Ère most űk löttek bosszúsak. Nótát csaptak Rozárú. Az utána-való vasárnapon nem is táncótak Rozává. Mê nem is űk szántották fő ja rozmaringot, hanem a fővégiek.

„Kusza Roza hazamönt a kocsmábú,
Sê nem ivott, sê nem övött, szomorú,
Ugvan lányom mé vagy ojan szomcrú,
Talám máma kilüktek a kocsmábú,

Edősanyám minek tölte kend esztel,
Minek atta kend be ja legényöket,
Hallották is, mé nem tagatta kend ê.
Vagy akkó jis minek atta kentök be.“

A fővégi legényök így válaszótak ère ja nótára:

„Kuszájékná gyërtyavilág,
Sütik mán a kecskebékát,
Ila Káraj odakapott,
Békcacombot szopogatott.“

„Tigréháti legényök,
Mi ja zujság felétök?
Mindenhunna kikoptok,
Utojjára Kuszájékhon szorútok.“

„Uj vározsba van egy asszon,
A Kuzáné ifijasszon,
Olajba süti a lepént,
Odaacsajja mind a legént,

Kuszájékná sül a lepén,
Odaacsajja mind a legént,
Ila ja lepént mögöttétök,
Roza lányom évögyétök.

Nem kô nekünk a: kô lánya,
Mê rövid a zéggyik lába,
Ila éviszöm a tallóba,
Főbukik a nagy marokba.“

Lejegyezte: *Garamszegi József.*

FORMES VERBALES DIFFÉRANT DU LANGAGE COMMUN DANS LE DIALECTE DE TÁPÉ.

József Garamszegi.

A) Désinences personnelles subjectives: 1. La désinence de la 1^{re} personne du singulier à l'indicatif présent est *-k* même chez les verbes en *-ik*.

2. Les désinences *-l*, *-ál*, *-él* de la 2^e personne du singulier perdent quelquefois leur *-l* final, ce qui a pour conséquence l'allongement de la voyelle précédente.

3. La désinence de la 2^e personne du pluriel n'a chez les verbes en *-ik* ainsi que chez les verbes sans *-ik* que les deux formes *-tok*, *-tök*.

4. La désinence de la 3^e personne du singulier est *-n* chez deux verbes qui ont le thème en *v* pur. (*rén* > *rín*, *szőn* > *szűn*).

5. Dans les formules respectueuses du mode impératif se trouvent aussi des formes de la conjugaison en *-ik*. (*üjjék kend* = veuillez vous asseoir, *vögyék kē* = veuillez prendre).

B) Désinences personnelles objectives: 1. La désinence personnelle *-d*, qui désigne la 2^e personne du sujet au singulier et en même temps un objet déterminé de 3^e personne, manque à l'impératif, si ces formes sont suivies par un mot qui commence par une consonne.

2. Les désinences, qui indiquent la 2^e personne du sujet au pluriel et un objet déterminé de 3^e personne, ne se trouvent que dans la double forme *-tok*, *-tök*. La forme *-tek* du langage commun est remplacée par la désinence *-tök*.

3. Les désinences, qui représentent la 3^e personne du sujet au singulier et un objet déterminé de 3^e personne, sont pourvues au présent de l'indicatif de la désinence personnelle *-i* chez les verbes de voyelles aiguës, comme chez ceux de voyelles graves.

4. Les formes de verbes, qui désignent un sujet de 3^e personne au pluriel et un objet déterminé de 3^e personne prennent la désinence personnelle *-ik* à l'indicatif présent.

L'usage différent du langage commun des temps et des modes de verbe dans le dialecte de Tápé.

1. Le futur de l'indicatif n'est pas exprimé par le verbe auxiliaire *-fog*, mais par un adverbe désignant le futur + le verbe au présent de l'indicatif.

2. Dans la 1^{re} personne du singulier du mode conditionnel, le suffixe modal *s'* assimilant *-ná* est ajouté aux verbes de voyelles graves (*én húznák*).

3. Des formes de verbe impératives sont employées au lieu de la 1^{re} personne du pluriel à l'indicatif présent chez les verbes de voyelles aiguës comme chez ceux de voyelles graves, dans la conjugaison subjective, ainsi que dans la conjugaison objective.